

AGORA

Proposta didàctica de Ramon Breu

Sinopsi

Segle IV. Egipte és una província de l'Imperi Romà. Les violentes revoltes religioses als carrers d'Alexandria arriben a la seva llegendària Biblioteca. Atrapada darrere els seus murs, Hypatia, la brillant astrònoma lluita per salvar la saviesa del Món Antic amb l'ajut dels seus deixebles. Entre ells, els dos homes que es disputen el seu cor: Orestes i el jove esclau Davo, que es debat entre l'amor que li professa en secret i la llibertat que podria aconseguir afegint-se a les noves sectes cristianes.

Fitxa del film

Títol: *Ágora*

Director: Alejandro Amenábar

Guió: Alejandro Amenábar i Mateo Gil

Música: Dario Marianelli

Fotografia: Xavi Giménez

Productors: Fernando Bovaira i Álvaro Augustín

Producció executiva: Simón de Santiago i Jaime Ortíz de Artiñano.

Muntatge: Nacho Ruiz Capillas

País: Estats Units i Espanya

Any: 2009

Durada: 126 minuts

Intèrprets: Rachel Weisz (**Hipatia**); Max Minghella (**Davo**); Oscar Isaac (**Orestes**); Ashraf Barhom (**Amonio**); Michael Lonsdale (**Teón**); Sammy Samir (**Cirilo**); Rupert Evans (**Sinesio**).

Activitats

1. Escriviu la sinopsi del film.
2. Analitzeu els següents personatges a través del següent quadre:

	Hipatia	Davo	Orestes	Amonio	Cirilo
Personalitat					
Posició ètica					
Evolució al llarg del film					
Aquest personatge em recorda a...					

3. Hypatia era una científica a qui li interessava especialment l'astronomia. En la seva època i, també després, la teoria dominant per interpretar l'univers fou la de Ptolomeu o geocèntrica. Investigueu en què consisteix aquesta visió de l'univers. La pel·lícula ens ve a dir que Hipatia inicia la teoria anomenada heliocèntrica, que segles més tard confirmaran Tycho Brahe, Kepler i Galileu. En què consisteix aquesta teoria?

4. A la part final del film, els notables pressionen a Hipatia. Observen com ella no es decanta ni pel cristianisme ni sembla molt entusiasmada per les postures paganes. En un moment determinat li pregunten: *Però tu en què creus?* Hipatia respon: *En la filosofia*. Què significa aquesta resposta? En què creu, realment, Hipatia?
5. Hipatia rebutja la fe, perquè la fe significa haver de creure sense discussió. Diu que ella, com a filòsofa i dona de ciència ha de qüestionar el que creu. Comenteu aquesta qüestió.
6. El governador Orestes, antic alumne d'Hipatia, intenta, en un primer moment, contemporitzar amb els extremistes cristians, tolerar les seves accions intolerants. Què en penseu? On condueix aquest comportament del poder quan ha d'aturar els qui no respecten la convivència i la llibertat i no ho fa? Coneixeu una altra situació històrica on es va produir una situació semblant?
7. Hipatia és acusada de bruixa. Però ens consta que no feia pas cap pràctica de bruixeria. Per què doncs l'acusen? A l'època medieval, a Occident, moltes dones que vivien soles foren acusades de bruixa i cremades a la foguera. Compartien alguna característica amb Hipatia?
8. El bisbe Ciril s'empara amb les Escriptures per oposar-se a les activitats d'Hipatia i, en general, a la llibertat de les dones d'Alexandria. Què us sembla aquesta invocació als llibres sagrats com a coartada per defensar les opinions pròpies?
9. Alexandria durant l'Antiguitat fou un símbol de ciutat culta, sàvia i tolerant. Feu una recerca sobre la significació de la seva Biblioteca i del seu Far.

Llenguatge i tècniques audiovisuals

1. En diverses ocasions del film *Hipatia* observem la utilització de picats verticals o zenitals. Es tracta d'unes angulacions on la càmera se situa per sobre dels personatges. Localitzeu dues escenes on es produeixi aquest tipus de picats i expliqueu el seu significat narratiu.
2. L'anomenada càmera en mà o *steadicam* consisteix en una càmera que amb els seus accessoris va subjecta a l'espatlla de l'operador mitjançant cinturons i suports lleugers per evitar vibracions. Aquesta modalitat de filmació produeix un efecte inestable, de moviment i sovint el trobem en escenes de baralles o de corredisses. Cerqueu aquest moviment de càmera a *Hipatia* i expliqueu què és allò que ens vol transmetre.

PANTALLA DE LECTURES

UNA CRÍTICA

Hi ha un moment d'emoció que defineix molt bé, *Ágora*. Som al segle IV, a Alexandria. Aquesta ciutat i la seva llegendària biblioteca exemplifiquen el que passa a l'imperi: Allò vell – l'amor a la saviesa, el respecte als clàssics i un control estatal lax – és a punt de morir perquè irromp el cristianisme primitiu. Una religió jove que parlava, alhora, d'alliberament i submissió. Proliferen els fanàtics i els arribistes, i la tolerància comença a ser un record. Però més que aquest moment, en el centre d'aquesta *Ágora* fastuosa d'Amenábar hi ha Hipatia. Una dona que és una idea. Hipatia (Rachel Weisz) mira les estrelles i tremola d'emoció.. Fulleja vells llibres filosòfics i sospira. Vol saber. Però el nou món truca a la porta – les portes de la biblioteca – i ho fa de mala manera.

El moment de que parlava arriba quan aquesta Hipatia idealitzada descobreix la figura de l'eclips com a explicació del moviment planetari. Un acte intel·lectual, una freda teoria, un dibuix a la sorra, transformat en trencaones emocional d'aquesta *Ágora* de que parla Amenábar. Diuen que Amenábar és fred. Ho és quan recull l'Óscar, quan exerceix de director famós i, suposo, quan s'entesta en allò que vol. Però no he vist un Amenábar més distès i emocionat que quan, a Cannes, sota una nit estelada, en el sarau de la festa d'Almodóvar, recordava una altra nit, llunyana ja, en que mirant les estrelles va descobrir que no sabia res.

El resultat d'aquella nit ha estat *Ágora*. Una pel·lícula que porta Amenábar de la ciència a la història, i d'aquí a Hipatia. Amenábar transforma les seves inquietuds en cinema, i aquestes inquietuds ¡són tantes! No l'*Ágora* d'Amenábar no és freda; si de cas és gran, prolixa, desdibuixada. Però també és emotiva i sentida. Un acte d'amor al coneixement. Un exercici de cinema majúscul, d'aquell que és capaç de transformar les fredes idees en sentiment que arrasen el cor. Com només sap fer el bon cinema. Com només s'atreveix, per aquí, a fer Amenábar.

S. Llopart "Hipatia es Amenábar" La Vanguardia 9-10-09. Traducció de Cinescola.

Activitats

1. Esteu d'acord amb aquesta crítica cinematogràfica? Per que?
2. Esteu o no d'acord que *Ágora* és una pel·lícula massa freda?
3. Visioneu un altre film Alejandro Amenábar i feu-ne la crítica.

HYPATIA, LA GRAN ALEJANDRINA

Ahora, la nueva película de Alejandro Amenábar, Ágora, ofrece para un público amplio por primera vez la figura de Hypatia. Es un propósito noble que de entrada sólo cabe alabar y que ha provocado un estimable y curioso fenómeno de hypatismo que se traduce en un asombroso brote de publicaciones sobre la astrónoma. Ágora, hay que recordarlo, es una ficción cinematográfica, sujeta a las convenciones del género (el filme se centra en un personaje imaginario, el esclavo Davo, enamorado de la protagonista), pero ya ha creado controversia entre los que creen que se trivializa, adultera y falsifica la vida y la obra de Hypatia.

Hypatia nació alrededor de 355 en Alejandría, en plena élite académica de la ciudad, pues era hija de Theon, el último gran nombre que puede asociarse con el célebre Museo, una de las grandes señas de identidad intelectual de la metrópoli. La chica colaboró con su padre, a cuyo lado aprendió astronomía, matemáticas y otros saberes, inclinándose, al parecer, especialmente por la filosofía. Encontramos su nombre por primera vez en los comentarios de Theon al Almagesto de Ptolomeo en los que consta -y podemos vislumbrar el orgullo del sabio progenitor a través de la niebla de los siglos- la anotación: "Edición revisada por mi hija Hypatia la Filósofa". No ha sobrevivido ninguna de las obras originales de Hypatia pero una fuente nos dice que "era por naturaleza más refinada y talentosa que su padre". Vaya usted a saber. Fue una matemática brillante, que escribió comentarios a, por ejemplo, la Arithmetica, la compleja obra del inventor del álgebra, Diofanto de Alejandría (el sabio en cuyo epitafio figura un simpático problema matemático para dilucidar su edad). No hay evidencia de que Hypatia fuera miembro del Museo ni "la última bibliotecaria", y ya ni digamos una belleza, como algunos la han considerado.

La astrónoma vivió en un momento en que las grandes instituciones de la ciudad, que había sufrido los avatares de la historia (como el odio de Caracalla) y, en 365, un gran terremoto seguido de un tsunami, estaban en decadencia y sus monumentos -la gran Biblioteca, el Faro, la tumba de Alejandro- desaparecidos o en ruinas. Sabemos que montó su propia escuela, donde impartió enseñanzas de ciencias pero asimismo de ética, ontología y filosofía en un clima que nos la muestra también como algo cercano a lo que hoy denominaríamos un maestro de vida o incluso un gurú. Entre sus alumnos, muchos de ellos aristócratas y gente influyente, estuvo Sinesio de Cirene -que llegó a ser obispo en la Cirenaica-, del que se conservan 156 cartas en las que habla de la vida en la ciudad y que son la mejor fuente de lo poco que se conoce sobre Hypatia. En una de ellas, explica entusiasmado: "Hemos visto con nuestros ojos, hemos escuchado con nuestros oídos a la señora que legítimamente preside los misterios de la filosofía".

Durante años se quiso ver a Hypatia como la última pagana, irreductible, enfrentada al cristianismo hirsuto representado por héroes como San Antonio que consideraba bañarse pecaminoso y en consecuencia era llevado a través

de los canales del Delta por un ángel. El brutal asesinato de la erudita a manos de una turba de fanáticos en marzo del 415 habría sido un martirio y la manifestación de la victoria definitiva de una religión sobre otra, un hecho similar a la precedente destrucción del Serapeum y de la estatua de Serapis -y de los fondos supervivientes de la Biblioteca que allí se guardaban-, que marcó el fin del paganismo. Forster abonaba esta teoría que en realidad no se sostiene, pues Hypatia siguió en activo tras la radical clausura del templo, congregaba entre sus alumnos tanto a paganos como a cristianos, predicaba la moderación y se mantenía al margen de los peligrosos conflictos doctrinarios. Su muerte, a los 60 años (y no cuarentona), fue más bien producto de envidias políticas en el seno de una lucha por el poder.

La gran influencia de Hypatia en la vida alejandrina -el prefecto Orestes, cristiano, asistía a sus clases- molestaba al ambicioso nuevo obispo de la ciudad, Cirilo, elegido en el 412 y que ya había provocado disturbios soltando a los monjes de la Tebaida en la ciudad contra los judíos y las autoridades. Parece que fue él el que difundió la especie de que la astrónoma practicaba la magia negra y la brujería (sabía usar un astrolabio, lo que nos puede parecer raro hasta a nosotros) y el que incitó a la caterva de parabolanos -auténticos talibanes cristianos- a que detuvieran su carro aquel funesto día cerca del viejo Cesareum, le arrancaran la ropa, la arrastraran hasta el edificio convertido en iglesia y la desollaran con afilados fragmentos de cerámica. Desgraciadamente no hubo, como en el filme, un fiel Davo que le diera una muerte misericordiosa. Los despojos de la filósofa fueron llevados al Kinaron, fuera de las murallas y quemados.

No cabe sino recibir el regreso de Hypatia, y su ejemplo, con alegría. Un personaje femenino extraordinario, libre, que destacó en un tiempo en el que la mujer tenía poco o ningún acceso al conocimiento y a la fama. La primera científica conocida. La postrera llama de la sabiduría y la tolerancia en un mundo embrutecido que se despeñaba en la barbarie. Un faro en fin de la ciudad que, esplendorosa en su ruina, continúa iluminándonos.

Jacinto Antón "Hypatia, la otra gran alejandrina" El País 9-10-2009. Adaptació de Cinescola

Activitats

1. Quina importància ha tingut la pel·lícula per al coneixement de la filòsofa Hipatia?

2. Coneixeu altres *biopics* o films sobre biografies?

Quin personatge desconegut per al gran públic faríeu conèixer mitjançant una pel·lícula?

3. Quines diferències observeu entre la figura d'Hipatia que ens transmet la pel·lícula i la versió que ens proporciona aquest text?

EL PERQUÈ DE LA FILOSOFIA

En un moment estelar del film, un notable li pregunta a Hipatia en què creu. Ella respon: *En la Filosofia*. I és que l'ésser humà al llarg de la seva tortuosa història ha necessitat sempre, per damunt de tot, saber, conèixer. Un ésser que ha preguntat sempre per la seva realitat i, naturalment, per si mateix en tant que forma part de la realitat total per la qual s'interroga..

La història de la Filosofia ens testifica que el preguntar total i radical propi d'aquella, ha sorgit de fet des de les situacions i les motivacions més diverses. Quan aparegué històricament la Filosofia – a les colònies gregues de les costes d'Àsia Menor en el segle VI a. De C. – les circumstàncies que n'afavoriren l'eclosió varen ser la crisi espiritual que experimentaren els colonitzadors en entrar en contacte amb cultures (religions, morals, costums, etc.) molt distintes de les de la metròpolis, algunes d'elles – fins i tot – aureolades amb una antiguitat molt superior a la seva i posseïdores, a més, d'una riquesa de coneixements o de sabers tècnics (agrimensura, arquitectura egípcies; astronomia babilònica) ignorats per Grècia. La vella mitologia tradicional, amb tota la seva profunda projecció sobre la vida teòrico-pràctica trontollava als seus ulls, sumint-los en un dubte inquietant, però a la vegada fecund, perquè els va impulsar a l'ardidesa d'arraconar totes les explicacions mítiques de les coses i dels fets per passar a enfrontar-s'hi cara a cara, destapant-los (aletheia, veritat, significava literalment des-cobriment, des-tapament), és a dir, traient-los els vels mítics moltes vegades enganyosos que els cobrien. La Filosofia començà a caminar amb aquesta preocupació sobre el significat del món, de les coses, de l'univers, entrecreuada de motivacions econòmico-socials.

Una motivació molt freqüent ha estat el desig de dur a terme una reflexió crítica sobre la Física i les Matemàtiques (Kant) o sobre les ciències en general, pretenent, fins i tot, una fonamentació absoluta de les ciències (Descartes). Les influències mútues entre la Ciència i la Filosofia han estat constants al llarg de la història, de manera que moltes vegades es fa difícil de saber quin ha estat l'interès inicial i dominant en aquests filòsofs-científics. Pensem en els coneixements físics, biològics, astronòmics, etc. d'un Aristòtil; en la Nuova Scienza que tant influí en els filòsofs del segle XVII i, especialment, en la Mecànica de Newton; o en l'impacte de l'evolucionisme biològic sobre Bergson i altres filòsofs del seu temps.

En canvi, a l'Edat Mitjana allò que disparava el filosofar era la fe viva que mou el fidel a comprendre allò que ja creu, fins que topa amb les zones estrictament misterioses o supraracionals de la fe, davant les quals la raó calla, accepta i venera.

La preocupació sociopolítica unida molt sovint a la pedagògica, ha estat freqüentment una poderosa causa determinant del filosofar (des de Plató fins a Marx, els exemples serien abundants).

La necessitat personal d'una autenticació radical de la pròpia existència ha dut a la Filosofia no pocs pensadors (Sant Agustí, Kierkegaard...)

Cuéllar, Ll. i Rovira, J.M. (1989) *Introducció a la Filosofia*. Barcelona: Casals. Adaptació de Cinescola.

Activitats

1. Segons el text, quan i per què neix la Filosofia?
2. Per què hi ha hagut sovint una relació tan propera entre Ciències i Filosofia?
3. Quins problemes té la Filosofia quan es relaciona amb les religions?
4. Què significa la preocupació sociopolítica de la Filosofia?

CONTRACAMP: ASPECTES DIDÀCTICS PER AL PROFESSORAT

Elements de debat i relacions que es poden establir

- Llibertat i religió.
- La figura d'Hipatia d'Alexandria.
- Història de les religions.
- Intolerància, llibertat d'expressió i de culte.
- Els prejudicis i el respecte a les persones.
- Dominació sobre les dones al llarg de la Història.
- Les dones acusades de ser bruixes.
- El cinema com a element de sensibilització.

Objectius formatius

- Conscienciar-se sobre el respecte a diferents opcions ideològiques i religioses.
- Rebutjar pràctiques que atempten contra la llibertat.
- Reflexionar sobre les dificultats de la ciència i la filosofia al llarg de la Història.
- Valorar la necessitat de defensar els drets de les minories.
- Conèixer la figura d'Hipatia d'Alexandria i els seus plantejaments.
- Reflexionar sobre les conseqüències negatives de la intolerància.
- Reflexionar sobre la situació de la dona en el passat i en el present.

Criteris d'avaluació

- Visionar el film de manera atenta, correcta i respectuosa.
- Respondre les qüestions de comprensió i del llenguatge audiovisual de forma reflexiva i interessada.

- Demostrar capacitat per relacionar i entendre les diferents problemàtiques polítiques plantejades en el film
- Identificar els temes i subtemes de la pel·lícula.
- Llegir els textos de la proposta didàctica i realitzar adequadament les activitats.
- Participar de forma activa en els debats que es puguin suscitar.
- Demostrar una correcta expressió escrita i oral en les feines proposades.

WEBS I ALTRES REFERÈNCIES

<http://www.xtec.es/~rcapsada/matgrega/hipatia.htm>

<http://ca.wikipedia.org/wiki/Hip%C3%A0tia>

<http://www.esferalibros.com/libros/librodetalle.html?libroISBN=9788497348249>

<http://www.vilaweb.cat/www/diariescola/noticia?id=3639357>

<http://www.agoralapelicula.com/>

Ambròs, A. ; Breu, R.(2007) *Cinema i Educació*. Barcelona: Graó.

Dzielska, M. (2009) *Hipatia de Alejandría*. Madrid: Siruela.

Equipo Reseña (1972-2008): *Cine para leer*. Bilbao. Ediciones Mensajero

Fabregat, L. i altres (2009) *Educació per a la ciutadania i els drets humans*. Barcelona: Casals.

Instituto Pedagógico “Padres y Maestros” (2003): *Cine y transversales*. Bilbao. Ediciones Mensajero.